

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника »

Кафедра соціальної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор _____
“ ____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

В14.2 «ЕТНОПСИХОЛОГІЯ»

за освітньо-професійною програмою «Психологія»

Перший (бакалаврський) освітній рівень

Галузь знань **05 Соціальні та поведінкові науки**

спеціальність **053 Психологія**

спеціалізація

інститут, факультет **філософський факультет**

Івано-Франківськ – 2016 рік

Робоча програма з «Етнопсихології» для студентів за спеціальністю 053 «Психологія». 01 вересня 2016 р. – 25 с.

Розробники: Лютак О.З., кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології, доцент

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри соціальної психології
Протокол від 01 вересня 2016 р. № 1

Завідувач кафедри

Заграй Л.Д.

01 вересня 2016 р.

Схвалено методичною комісією факультету, інституту.

Протокол від «01» вересня 2016 р. - № 1

«26» вересня 2016 р

Голова

доц. Пятківський Р.О.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки	За вибором студента	
Модулів – 1	Спеціальність 053 Психологія	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		__2__-й	__2__-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 54		__3__-й	__3__-й
Тижневих годин для денної форми навчання: 2 аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4 Мова навчання: українська	Освітній рівень: перший (бакалаврський)	Лекції	
		__12__ год.	__6__ год.
		Практичні, семінарські	
		__18__ год.	__4__ год.
		Лабораторні	
		__0__ год.	__0__ год.
		Самостійна робота	
__60__ год.	__80__ год.		
Індивідуальні завдання:		__ год.	
Вид контролю:		Залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 62,9% : 37%

для заочної форми навчання – 18,5% : 81,5%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомити студентів-психологів з етнопсихологією як науковою дисципліною, так і прикладною галуззю психологічної науки (навчальна); психологічна підготовка молоді до міжетнічної взаємодії (виховна).

Завдання: сформувати систематизоване уявлення про етногенез націй і народностей; розкрити соціально-психологічні явища, що виникають у комунікативній, перцептивній і інтерактивній сферах взаємодії представників різних етнічних груп; висвітлити зміст етнопсихології на рівні самосвідомості; у сфері культури та способу життя тієї чи іншої спільноти; сформувати вміння використовувати у практичній діяльності отримані знання.

Загальні компетентності:

здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати теоретичний матеріал;
здатність до усвідомлення структурно-логічного місця етнопсихології в процесі підготовки фахівців;
здатність вироблення наукового підходу до розв'язання етнопсихологічних завдань;
здатність до налагодження взаємодії у полікультурному середовищі;
здатність до розуміння необхідності особистісного росту, активної громадянської позиції, толерантності та креативності у професійній діяльності;
здатність до дотримання етичного кодексу психолога.

Спеціальні компетентності:

здатність формувати систематизоване уявлення про соціально-психологічні явища, що виникають у комунікативній, перцептивній і інтерактивній сферах взаємодії представників різних етнічних груп;
здатність аналізувати, прогнозувати, моделювати та вирішувати різноманітні завдання у ситуації міжетнічної взаємодії;
здатність враховувати у практичній діяльності етнопсихологічні феномени;
здатність до налагодження контакту з представниками різних етнічних груп на індивідуальному та груповому рівнях, комунікативна компетентність.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

теоретико-методологічні засади і понятійно-термінологічний апарат етнічної психології;
статичні й динамічні характеристики етносів;
чинники й детермінанти формування національно-психологічних особливостей представників конкретних етнічних спільнот;

шляхи та умови оптимальної міжетнічної взаємодії, профілактики міжетнічних конфліктів, тероризму;
соціально-психологічні механізми адаптації індивіда до нового соціокультурного середовища;
функції психолога-консультанта та головні напрями його роботи в полікультурних колективах, організаціях, інститутах соціалізації.

вміти:

діагностувати рівень міжетнічного напруження в полікультурних колективах і організаціях;
вирішувати проблемні завдання в ситуації міжетнічної взаємодії;
розробляти рекомендації щодо попередження конфліктів на індивідуальному та груповому рівнях;
підвищувати рівень національної свідомості майбутніх фахівців у різних сферах соціального життя;
використовувати соціально-психологічні методи аналізу особливостей етнічної соціалізації;
перебувати в контакті з державними та громадськими організаціями, які вирішують питання толерантного ставлення до представників інших етносів в Україні і за її межами.

Структурно-логічне місце етнопсихології в навчальному процесі підготовки фахівців

Перелік дисциплін, на які безпосередньо спирається вивчення етнопсихології	Перелік дисциплін, вивчення яких безпосередньо спирається на етнопсихологію
Соціальна психологія, культурна антропологія, крос-культурна психологія, екологічна психологія	Педагогічна психологія, психологія сім'ї
Етнографія, культурологія, фольклористика	Конфліктологія, політична психологія
Соціологія, філософія, історія	Психологія спілкування

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ до етнопсихології

Тема 1. Місце етнічної психології в системі наукового знання. Історія та етапи розвитку етнопсихології

Зміст. Актуальність курсу «Етнопсихологія» в контексті національного відродження України. Предмет і об'єкт дослідження етнопсихології.

Зв'язок етнопсихології з іншими науковими дисциплінами: філософією, соціальною психологією, культурологією, етнографією, антропологією, соціологією, історією, екологічною психологією, політичною психологією, фольклористикою, педагогікою, етнопсихолінгвістикою. Відмінності в розумінні предмета етнопсихології та інших наук.

Психологічна сутність основних наукових понять: етнос, нація, психічний склад нації, національний характер, національна свідомість, етнічний стереотип, етнічна установка, етнічний конфлікт.

Своєрідність завдань етнопсихології як самостійної галузі наукового знання. Зв'язок між завданнями та функціями етнопсихології. Види функцій: гносеологічна, описова, прогностична, культурологічна, комунікативна, перетворююча, етнополітична, виховна.

Перспективні напрямки розвитку сучасної етнопсихології: крос-культурні дослідження, спрямовані на з'ясування символічного світу та ціннісних орієнтацій представників різних культур, відповідно й етносів; дослідження етнічної свідомості та самосвідомості, етнічної ідентичності, що базуються на понятійному апараті й методах відповідних розділів прикладної соціальної психології і спрямовані на вивчення соціальних установок, стереотипів, міжгрупових стосунків тощо; дослідження етнокультурної варіативності соціалізації та ін.

Дослідження відмінностей між народами в Стародавньому світі (Геродот, Гіппократ, Ксенофонт, Платон, Страбон, Теофраст).

Розвиток етнічної психології в контексті європейської культури (Г.Гегель, К.Гельвецій, К.Гердер, Д.Дідро, І.Кант, Ш.Монтеск'є, І.Фіхте, Д.Юм). Поширення теорії географічного детермінізму.

Внесок Г.Штейнталя, М.Лацаруса, Г.Лебона у становлення етнопсихології як самостійної наукової дисципліни в 19 ст. «Психологія народів» В.Вундта.

Етнопсихологічні дослідження в Росії (В.Белінський, М.Бердяєв, Л.Виготський, Н.Данилевський, М.Добролюбов, К.Кавелін, Н.Надеждін, І.Сеченов, В.Соловйов, М.Чернишевський, Г.Шпет та ін). Дискредитація етнічної психології у 20-30 рр. ХХ століття.

Становлення вітчизняної етнопсихології. Елементи етнопсихології в «Повчанні дітям» В.Мономаха, драмах і діалогах Ф.Прокоповича, філософських творах Г.Сковороди. Внесок відомих українських мислителів (В.Винниченка, В.Гнатюка, М.Грушевського, Д.Донцова, М.Драгоманова, М.Костомарова, Д.Овсянко-Куликовського, О.Потебні, М.Сумцова та ін.) у розвиток етнопсихологічних знань. Вплив літературних митців (О.Кобилянської, І.Нечуя-Левицького, В.Стефаніка, Л.Українки, І.Франка, М.Хвильового Т.Шевченка та ін.), відомих педагогів (Г.Ващенко, С.Русової, В.Сухомлинського, Ф.Щербини та ін.), діячів діаспори (Ф.Вовка, Ю.Липи, Д.Чижевського, Я.Яреми та ін.) на становлення етнопсихології в Україні. Відродження вітчизняної етнопсихології у 60-х роках ХХ століття.

Сучасна українська школа етнічної психології (П.Гнатенко, К.Коростеліна, А.Львовчкіна, Л.Орбан-Лембрик, В.Павленко, М.Пірен, В.Янів та ін).

Тема 2. Методологічні засади й методи етнопсихології

Зміст. Основні теоретичні орієнтації (релятивізм, абсолютизм, універсалізм) та основні підходи (etic; emic) сучасних етнопсихологічних досліджень. Поняття базової і модальної особистості.

Методологічні принципи етнопсихології (об'єктивності, наукового підходу, системності, конкретно-історичний, особистісного підходу, детермінізму, гносеологічний та ін).

Використання в етнопсихології обсерваційних, діагностичних, експериментальних, біографічних, проксеметричних методів.

Специфіка крос-культурних досліджень.

Проведення стандартного етнопсихологічного дослідження.

Змістовий модуль 2. Основні соціально-психологічні характеристики етносу та нації

Тема 3. Постановка проблеми етносу та нації в етнопсихології

Зміст. Співвідношення понять «етнічна група», «етнічна спільнота», «етнос». Класифікація етнічних спільнот: мікроетнічні одиниці (етнічні групи, сім'ї); субетнічні одиниці (етнографічні групи); макроетнічні одиниці (мовні сім'ї або групи). Типологічні особливості етнічних груп (кланів, племен, народів, націй, народностей).

Соціальна та психологічна норма етносу.

Сутність теорії етногенезу Л.Гумільова. Способи існування етносів (зародження, розширення, розпад, гомеостаз). Етноеволюційні та етнотрансформаційні етнічні процеси. Етнічне об'єднання (етнічна фузія, етнічна консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція, етногенетична міксація) й етнічний поділ (етнічна парцеляція, етнічна сепарація).

Соціально-психологічна сутність поняття «нація». Основні етнічні та культурологічні особливості нації (мова, політична та економічна діяльність на спільній території, релігія, спільна історична пам'ять і досвід, національна свідомість і самосвідомість, традиції, норми поведінки, система етнічних цінностей, почуття національної гідності тощо).

Відмінності наукових концепцій формування української нації. «Малоросійська» концепція (М.Карамзін, В.Татіщев та ін.) і концепція «триєдиної Русі» (В.Мавродій, Е.Рибаків, Л.Черепнін та ін.). Розуміння етногенезу українців вітчизняними вченими (М.Грушевський, М.Костомаров та ін.). Сучасна генетична теорія походження українців.

Проблема етнічної та культурної маргінальності. Поняття про національну ідентифікацію в контексті відродження України.

Тема 4. Статичні характеристики етносу. Динамічні характеристики етносу

Зміст. Структурні компоненти психічного складу етносу: стійкі утворення (національний або етнічний характер, традиції, звичаї) та емоційна сфера (національні або етнічні почуття, потреби, інтереси). Роль колективного несвідомого в психічному складі етносу (К.Г.Юнг).

Національний характер як інтегральна етнопсихологічна ознака нації. Емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти ментальності.

Ментальність: сутність, функції, генеза. Механізми функціонування та прояви етнопсихологічних ментальних особливостей.

Вплив культурного середовища на формування етнопсихологічних властивостей народу. Мова як вагомий чинник формування «психіки етносу», своєрідна скарбниця його історичного досвіду.

Поняття національної свідомості та етнічної самосвідомості. Відмінності у трактуванні вченими цих понять (за змістом, за формою, за ступенем вираженості емоційного чинника). Структура етнічної самосвідомості (усвідомлення особливостей культури своєї етнічної спільноти, психологічних особливостей своєї спільноти, власних етнопсихологічних особливостей, усвідомлення себе суб'єктом своєї етнічної спільноти, самоототожнення з нею, соціально-моральна самооцінка етнічності).

Українська національна ідея, генеза її формування. Київська Русь – перший конкретно-історичний етап формування та реалізації національної ідеї. Другий етап (кінець 16 ст. – поч. 18 ст.) – боротьба за збереження віри (православного християнства) і захист рідної землі від ворогів. Вираження національної ідеї в працях українських мислителів (Ю.Бойка, М.Міхновського, П.Юркевича, Д.Чижевського та ін.). Пошук національної ідеї на сучасному етапі.

Етнічна установка як різновид соціальної установки. Когнітивний, інтелектуальний та конативний компоненти етнічної установки.

Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (соціалізація, наслідування, ідентифікація). Етнокультурна варіативність соціалізації (етнічна соціалізація і культурна трансмісія). Етноцентрична, поліетнічна і трансетнічна спрямованість особистості.

Поняття етнічного стереотипу, його основні параметри (зміст, ступінь узгодженості, спрямованість, інтенсивність). Види етнічних стереотипів (автостереотипи, гетеростереотипи). Причини стереотипізації. Явище «ефекту призми». Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів.

Поняття етнічного конфлікту. Класифікація етнічних конфліктів: за особливостями протидіючих сторін (між етнічною групою та державою, між етнічними групами); за формами прояву (насильницькі (депортація, геноцид, терор, погрози і масові безпорядки)) і ненасильницькі (національні рухи, стихійні рухи, мітинги, еміграція); за пріоритетною метою, яку переслідують учасники конфліктів, та можливими їх наслідками (соціально-економічні,

етнотериторіальні, етнодемографічні); за тривалістю (довготривалі та короткочасні).

Основні підходи до аналізу причин етнічних конфліктів: теорія «гідравлічної моделі», концепція авторитарної особистості, теорія реального конфлікту, теорія соціальної ідентичності.

Стадії розвитку етнічного конфлікту: конфліктна ситуація, усвідомлення конфліктної ситуації, конфліктна взаємодія, врегулювання, нейтралізація, самозагасання конфлікту. Основні напрями попередження й подолання етнічних конфліктів (попереднє прогнозування, оперативне вирішення найгостріших питань, застосування санкцій та ін.).

Змістовий модуль 3. Етнопсихологічні характеристики народів світу й особливості міжетнічної взаємодії

Тема 5. Етнопсихологія українців

Зміст. Психічний склад української нації. Архетипи в творчості українського народу.

Витоки національного характеру українців. Вплив геополітичного та історичного чинників на його формування. Риси українського національного характеру.

Звичай українського етносу, їх роль в етнічній соціалізації. Релігія та церква в житті українців.

Проблеми етнічної екології в Україні (низька екологічна культура населення, наслідки Чорнобильської катастрофи тощо). Вплив середовища на життєдіяльність українського етносу.

Етнопсихологічна характеристика народів, які проживають в Україні (росіяни, білоруси, поляки, татари, молдавани, євреї тощо).

Етнопсихологічна характеристика окремих етнічних груп України (подоляни, бойки, лемки, гуцули та ін.).

Місце сім'ї та шлюбно-родинних стосунків в українській культурі. Негативні тенденції в розвитку сучасної української сім'ї (зростання кількості розлучень, неповних сімей тощо).

Тема 6. Етнічні традиції та міжетнічна взаємодія

Етнопсихологічні особливості національного характеру окремих народів світу (німців, італійців, англійців, французів, шведів, американців, китайців, японців).

Національні відмінності в невербальній комунікації.

Особливості ділового етикету в різних країнах.

Чинники успішної адаптації особистості до нового соціокультурного середовища (мотивація, очікування, життєвий досвід індивіда, міра схожості або відмінності між рідною та новою культурами, демографічні та особистісні характеристики індивіда тощо). Адаптація. Акультурація. Пристосування. Підготовка до міжкультурної взаємодії (культурні асимілятори).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п	Ла б	Ін д	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Вступ до етнічної психології												
Тема 1. Місце етнічної психології в системі наукового знання Історія та етапи розвитку етнопсихології	12	2	2			18	13	2				16
Тема 2. Методологічні засади й методи етнопсихології	6	2	2			12	7		2			9
Разом за змістовим модулем 1	18	4	4			30	18	2				25
Змістовий модуль 2. Основні соціально-психологічні характеристики етносу та нації												
Тема 3. Постановка проблеми етносу та нації в етнопсихології	6	2	2			6	5					9
Тема 4. Статичні та динамічні характеристики етносу	12	2	2			6	12	2				15
Разом за змістовим модулем 2	18	4	4			12	17	2				24
Змістовий модуль 3. Етнопсихологічні особливості народів світу												
Тема 5. Етнопсихологія українців	6	2	2			6	8	2				12
Теми 6. Етнічні традиції та міжетнічна взаємодія	10	2	2			12	9		2			11
Разом за	16	4	4			18	17	2	2			21

Змістовим модулем 3												
Усього годин	52	12	18			60	52	8	4			80

**5. Теми семінарських занять
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Змістовий модуль 1 . Вступ до етнічної психології	
1	Етнічна психологія як наука	2
2	Історія та етапи розвитку етнопсихології	2
3	Методологічні засади й методи етнопсихологічних досліджень	2
	Змістовий модуль 2. Основні соціально-психологічні характеристики етносу та нації	
4.	Постановка проблеми етносу та нації в етнопсихології	2
5.	Статичні характеристики етносу	2
6.	Динамічні характеристики етносу	2
	Змістовий модуль 3. Етнопсихологічні особливості народів світу	
7.	Етнопсихологія українців	2
8-9.	Етнічні традиції та міжетнічна взаємодія	4
		18

**Теми семінарських занять
Заочна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Змістовий модуль 1. Вступ до етнічної психології	
1.	Методологічні засади й методи етнопсихологічних досліджень	2
2.	Етнічні традиції та міжетнічна взаємодія	2
		4

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми (для стаціонару)	Кількість Годин
	Змістовий модуль 1. Вступ до етнічної психології	

1	<p>Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи Опрацювати: Данилюк І.В. Дослідження етнопсихологічних феноменів західноукраїнськими вченими // Данилюк І.В. Історія психології в Україні. – К.: Либідь, 2002. – С.37-57. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. — К: Знання, 2006 — С. 9-141. Мацумото Д. Психология и культура. – Спб, 2002ю – С. 12-24.</p>	2
2	<p>Підготовка наукових повідомлень на теми: «Європейські вчені про психологію народів (серед. ХУІІІ-І пол.ХІХст.)»; «Внесок Ш.Монтеск'є, Д.Юма, К.Гельвеція, Д.Дідро, І.Гердера, І.Канта, Г.Гегеля у становлення етнопсихології як науки»; «Розвиток етнопсихології в Україні». Законспектувати: Лютак О.З. Українська етнопсихологія: історія розвитку // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. - Вип. 13. – Ч.1. – С.92-101. Опрацювати: М. Костомаров «Дві руські народності» - http://www.utoronto.ca/elul/Kostomarov/DviNarodnosty.html Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи</p>	4
3	<p>Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи Підготувати наукове повідомлення: Експеримент в етнопсихології Опрацювати тести «Культурно-ціннісні орієнтації» (Л.Г.Почебут) і «Шкала соціальної дистанції» (Л.Г.Почебут) Л.Копець. Парадокс Лапера //»Класичні експерименти в психології». – К,2010. http://pidruchniki.ws/16850303/psihologiya/paradoks_lapyera#813 Мацумото Д. Кросс-культурное исследование // Мацумото Д. Психология и культура. – Спб, 2002. – С. 103-120.</p>	2
Змістовий модуль 2. Основні соціально-психологічні характеристики етносу та нації		
4	<p>Законспектувати: Лютак О.З. Психологічні особливості формування етнічної ідентичності // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – Т. ІХ. – Ч. 2. – К.: Гнозис, 2007. – С. 161–166. Підготовка наукових повідомлень: «Етногенез української нації»; «Маргінали» і «маргінальність», «Нація та її основні ознаки»; «Основні ознаки психічного складу етносу». Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи</p>	2
5	<p>Законспектувати: Орбан-Лембрик Л.Е. Соціально-психологічний аналіз етнічних груп // Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – К.: Либідь, 2006. – с.265-281. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи</p>	2
6	<p>Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи</p>	2
Змістовий модуль 3. Етнопсихологічні особливості народів світу		

7	Законспектувати: Коломінський Н.А., Львовичкіна А.М. Етнопсихологія українців // Україна на зламі тисячоліть. – К., 2000. – С. 59-76. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	2
8-9	Законспектувати: Лютак О.З. Етнічні особливості українців в Австралії // Збірник наукових праць: філософія, соціологія психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 59–66. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	4

2

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми (для заочної форми навчання)	Кількість Годин
	Змістовий модуль 1. Вступ до етнічної психології	
1	Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи Опрацювати: Данилюк І.В. Дослідження етнопсихологічних феноменів західноукраїнськими вченими // Данилюк І.В. Історія психології в Україні. – К.: Либідь, 2002. – С.37-57.	8
2	Підготовка наукових повідомлень на теми: «Європейські вчені про психологію народів (серед. ХУІІІ-І пол.ХІХст.)»; «Внесок Ш.Монтеск'є, Д.Юма, К.Гельвеція, Д.Дідро, І.Гердера, І.Канта, Г.Гегеля у становлення етнопсихології як науки»; «Розвиток етнопсихології в Україні». Законспектувати: Лютак О.З. Українська етнопсихологія: історія розвитку // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. - Вип. 13. – Ч.1. – С.92-101. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	8
3	Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи Підготувати наукове повідомлення: Експеримент в етнопсихології Опрацювати тести «Культурно-ціннісні орієнтації» (Л.Г.Почебут) і «Шкала соціальної дистанції» (Л.Г.Почебут)	10
	Змістовий модуль 2. Основні соціально-психологічні характеристики етносу та нації	
4	Законспектувати: Лютак О.З. Психологічні особливості формування етнічної ідентичності // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – Т. ІХ. – Ч. 2. – К.: Гнозис, 2007. – С. 161–166. Підготовка наукових повідомлень: «Етногенез української нації»; «Маргінали» і «маргіальність», «Нація та її основні ознаки»; «Основні ознаки психічного складу етносу». Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	10

5	Законспектувати: Орбан-Лембрик Л.Е. Соціально-психологічний аналіз етнічних груп // Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – К.: Либідь, 2006. – с.265-281. Супругова С. Етнічність спільноти: сутність, ознаки, класифікація // Філософська думка. – 2005. - № 5. – С.124-137. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	10
6	Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи Законспектувати: Стефаненко Т. Механизмы межгруппового восприятия в межэтнических отношениях // Стефаненко Т. Этнопсихология: Учеб. Для высших учебных заведений. — М., 2000. – С. 272-291.	10
Змістовий модуль 3. Етнопсихологічні особливості народів світу		
7	Законспектувати: Коломінський Н.А., Львовичкіна А.М. Етнопсихологія українців // Україна на зламі тисячоліть. – К., 2000. – С. 59-76. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	10
8-9	Законспектувати: Лютак О.З. Етнічні особливості українців в Австралії // Збірник наукових праць: філософія, соціологія психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 59–66. Опрацювати запитання для самоконтролю Виконати завдання для самостійної роботи	12

До теми 1:

Запитання для самоконтролю:

1. Чим зумовлене зростання ролі та значення етнопсихологічних знань і досліджень у сучасному світі?
2. Які напрями виокремлюють у сучасній етнопсихології?
3. У чому полягає взаємозв'язок етнопсихології з іншими науковими дисциплінами?
4. Чи пов'язані між собою завдання та функції етнопсихології?
5. У чому полягає сутність теорії географічного детермінізму?
6. Чим актуальна у наші дні концепція національного характеру К.Гельвеція?
7. Хто вважається засновником "Школи народів"?
8. Які основні школи етнопсихології існували за рубежом?
9. В якому році народилась самостійна наука — етнопсихологія?
10. Назвіть імена вчених, з якими пов'язане зародження етнопсихології в Україні?
11. Чому вітчизняна етнопсихологічна наука тривалий час переживала період занепаду?

Завдання для самостійної роботи:

1. Доведіть, що етнопсихологія – самостійна галузь психологічної науки.
2. Сформулюйте перспективні напрямки етнопсихологічних досліджень в Україні.

3. Прокласифікуйте за основними ознаками відмінності предметів дослідження етнопсихології та інших наук (антропології, етнографії, культурології, соціальної психології, соціології, екологічної психології тощо).
4. Складіть діаграму розвитку етнопсихології в Україні.

До теми 2:

Запитання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність релятивізму, абсолютизму, універсалізму?
2. Які методологічні принципи етнопсихології Ви знаєте?
3. Як співвідносяться поняття «етнопсихологія» і «крос-культурна психологія»?
4. У чому полягають проблеми крос-культурних досліджень?
5. Що означає термін «парадокс Лап'єра»?
6. Які методи соціально-психологічного дослідження використовують в етнопсихології?
7. Які додаткові методи етнопсихології ви знаєте?

Завдання для самостійної роботи:

Дайте визначення надійності етнопсихологічного дослідження.

Складіть програму стандартного етнопсихологічного дослідження.

До теми 3:

Запитання для самоконтролю:

1. Які види етнічних груп Ви знаєте?
2. У чому полягає сутність соціальної та психологічної норми етносу?
3. Які способи існування етносів Ви знаєте?
4. Що означає термін «етнікос»?
5. Які версії етногенезу української нації Вам відомі?
6. Що означає поняття "маргінальність"?
7. Чому націю іноді називають "психологічним видом"?
8. Назвіть основні етнічні та культурологічні ознаки нації.
9. Коли з'явилися поняття "народ", "нація", і хто найперший почав їх згадувати?
10. Що таке "етнос" у сучасному розумінні?
11. У чому полягають відмінності наукових концепцій формування української нації?

Завдання для самостійної роботи:

1. Наведіть приклади психологічної та соціальної норми українців.
2. Напишіть твір-роздум на тему: «Що означає бути українцем?»

До теми 4:

Запитання для самоконтролю:

1. Що означає поняття "психічний склад етносу"?

2. Які архетипи українського народу Вам відомі?
3. Розкрийте психологічну сутність поняття "ментальність"? Яка її структура?
4. У чому полягає відмінність між національною свідомістю та етнічною самосвідомістю?
5. Опишіть відмінності між суттю понять "психічний склад" і "національний характер".
6. Розкрийте діалектику національного та загальнолюдського в національному характері.
7. Що таке національний тип і як його визначити?
8. Які риси українського національного характеру виокремлювали Д. Чижевський, В.Янів?
9. Що таке "піджан-мова"?
10. Чи є українська мова етноформуючою ознакою нашої нації?
11. Яку роль відіграє національна ідея в житті нації?
12. Хто з відомих українців працював над створенням української національної ідеї?

Завдання для самостійної роботи:

1. Підготуйте наукову доповідь на тему: «Моє бачення української національної ідеї»
2. Підготуйте матеріали до наукової дискусії на тему: «Чи потрібна Україні двомовність (дві державні мови)»?

До теми 5:

Запитання для самоконтролю:

1. Що таке етнічний стереотип? Коли вперше з'явився цей термін?
2. Чим відрізняються автостереотипи від гетеростереотипів?
3. Які механізми функціонування етнічних установок і стереотипів ви знаєте?
4. Чому неправильне використання і врахування етнічних установок і стереотипів призводить до труднощів у міжетнічній взаємодії?
5. Яку роль відіграють засоби масової інформації у формуванні етнічних стереотипів?
6. У чому полягають відмінності між етнічною соціалізацією і культурною трансмісією?
7. Що означає поняття "етнічний конфлікт"?
8. Які види етнічних конфліктів ви знаєте?
9. Назвіть основні теорії виникнення етнічних конфліктів.
10. Які психологічні стратегії застосовуються для попередження етнічних конфліктів?
11. Як Ви розумієте поняття «етноцентризм» і «націоналізм»?

Завдання для самостійної роботи:

1. Складіть порівняльну таблицю гетеростереотипів українського та російського народів.
2. Назвіть особливості етнічної соціалізації українців.
3. Наведіть приклади насильницьких і ненасильницьких етнічних конфліктів.

До теми 6:

Запитання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте особливості психічного складу українців.
2. Назвіть основні чинники формування українського національного характеру.
3. Які риси українського національного характеру відображені в усній народній творчості?
4. Складіть психологічний портрет сучасного молодого українця.
5. Що означає поняття "натуралізація"?
6. Які релігії найбільше вплинули на формування психічного складу українців?
7. Яким чином екологічне середовище впливає на життєдіяльність українців?
8. Які традиції української сім'ї ви можете назвати?
9. Охарактеризуйте національну специфіку сімейних стосунків.

Завдання для самостійної роботи:

10. Дайте етнопсихологічну характеристику етнічної групи, до якої Ви належите.
11. Опишіть національний тип українця (за Д.Чижевським).
12. Розробіть модель психологічного консультування інтернаціональної сім'ї.
13. Охарактеризуйте актуальні проблеми етнічної екології в сучасній Україні.

До теми 7-8:

Запитання для самоконтролю:

- Які типові риси німецького національного характеру?
Як налагоджувати ділові стосунки з німецькими колегами?
Які італійські традиції Вам відомі?
Що можна дарувати діловим партнерам із Великобританії?
На які теми прийнято спілкуватися під час неофіційної зустрічі у Великобританії?
У якій країні були створені принципи «джентльменської поведінки»?
В яких країнах білий та блакитний кольори є кольорами трауру?
Які риси національного характеру схожі в українців і французів?
Чи має значення мова спілкування з французькими діловими партнерами?
Які особливості невербальної комунікації японців?
Яка роль чоловіка й жінки в японській сім'ї?
В чому проявляється специфіка японської культури?

Представники яких націй не люблять категоричних висловлювань "так" або "ні"?

Що потрібно знати про неформальні стосунки з китайськими партнерами та про подарунки для них?

Які головні риси національного характеру шведів?

У чому полягає секрет успіху провідних американських компаній?

Якою має бути дистанція при спілкуванні з американцем? З японцем?

Опишіть особливості американської побутової культури.

Які чинники сприяють ефективній міжетнічній взаємодії?

Як успішно адаптуватися до нового етнічного середовища?

Завдання для самостійної роботи:

Зробіть порівняльну характеристику українського та німецького національного характеру.

Охарактеризуйте особливості ділового стилю та етикету в Україні.

Назвіть психологічні особливості адаптації особистості до нового етнічного середовища.

9. Індивідуальні завдання

Мета виконання курсової роботи полягає у систематизації, закріпленні та розширенні теоретичних знань, ознайомленні з методами, які напрацьовані іншими дослідниками в галузі «Етнопсихологія», а також у науковому обґрунтуванні результатів власних досліджень.

Завдання: закріпити і поглибити знання, отримані студентами у процесі навчання; залучити студентів до самостійної роботи з фаховою літературою; сформулювати навички пошуку необхідних джерел і матеріалів; набуття студентами досвіду чітко, послідовно і грамотно письмово викладати теоретичні положення; розвинути вміння аналізувати, узагальнювати і робити висновки.

Структура курсової роботи: зміст (план), вступ, перший (теоретичний) розділ, висновки до першого розділу, емпірична частина, висновки до другого розділу, висновки до роботи загалом, список використаних джерел, додатки.

Тематика курсових робіт з дисципліни «Етнопсихологія»

1. Становлення етнопсихології в контексті європейської культури.
2. Становлення етнопсихології в Україні.
3. Вплив українських літературних митців (діячів діаспори, відомих педагогів) на становлення етнопсихології.
4. Основні напрямки розвитку сучасної етнопсихологічної науки.
5. Особливості формування етнічної ідентичності особистості.

6. Детермінанти етнічної поведінки особистості.
7. Особливості етнічних диспозицій.
8. Умови формування й функціонування етнічних стереотипів.
9. Поведінка етнічної діаспори.
10. Специфіка етнічних експектацій.
11. Природа міжетнічних конфліктів.
12. Детермінанти міжетнічних конфліктів.
13. Типологія міжетнічних конфліктів.
14. Способи подолання міжетнічних конфліктів.
15. Специфіка етнічного тероризму.
16. Специфіка крос-культурних досліджень в етнопсихології.
17. Теорії етногенезу українців.
18. Трактування поняття «нація» в етнопсихології.
19. Психологічна суть і зміст національного характеру.
20. Проблема етноцентризму в етнопсихології.
21. Проблема націоналізму в етнопсихології.
22. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
23. Формування менталітету у молоді посттоталітарного українського суспільства.
24. Невербальні особливості спілкування етнічних груп.
25. Етнопсихологічні особливості міжособистісного спілкування українців.
26. Етнопсихологічні аспекти проведення ділових переговорів.
27. Чинники формування національного характеру українців.
28. Роль сім'ї у формуванні українського національного характеру.
29. Етнічні детермінанти вибору шлюбного партнера.
30. Етнопсихологічна характеристика національних меншин України.
31. Специфіка національного характеру народів світу.
32. Мова як етноформуюча й етнодиференціююча ознака української нації.
33. Екопсихологія життєвого середовища етносу.
34. Роль релігії в етнонаціональному житті українців.
35. Особливості соціокультурної адаптації українців в інших країнах.

10. Методи навчання

Проведення лекційних та семінарських занять, індивідуально-консультативна робота, самостійна робота з літературою і в інформаційних мережах, виконання самостійних завдань – учбових чи наукових. Індивідуально-консультативна робота передбачає взаємодію студентів з викладачем, по-перше, для відробки пропущених занять, співбесід по матеріалах, які не засвоєні студентами чи викликають певні труднощі; по-друге, для контакту зі студентами, які виконують творчі завдання, проявляють інтерес і здібності до наукової роботи.

11. Методи контролю

Використовується три види контролю: поточний, модульний і підсумковий.

Поточний контроль здійснюється у формі оцінок за різні види аудиторної та самостійної роботи – активність на семінарах (участь у обговоренні питань, у дискусіях тощо), результати виконання творчих завдань, підготовки і презентації рефератів та ін.

Модульний контроль (тематичне оцінювання з модулю) здійснюється на засаді виконання тестових завдань з кожного змістового модулю. Підсумковий контроль здійснюється на засаді виконання письмової залікової контрольної роботи, яка складається з двох частин: по-перше, питання за змістом аудиторної роботи, по-друге, виконання завдання із самостійного опрацювання певних питань курсу, більша частина яких потребує творчого підходу до змісту.

Програмові вимоги до заліку

1. Предмет і об'єкт етнопсихології.
2. Основні завдання й перспективні напрями етнопсихології як науки.
3. Зв'язок етнопсихології з іншими науковими дисциплінами.
4. Вивчення відмінностей між народами в Стародавньому світі.
5. Європейські вчені про психологію народів.
6. Становлення етнопсихології як самостійної науки. Роль Г.Штейнтала, М.Лацаруса у вивченні "психології народів".
7. Концепція "школи народів" В.Вундта.
8. Концепція "народного духу" Г.Лебона і розвиток етнічної психології.
9. Дискредитація етнопсихології в Росії та на Україні в 20-му сторіччі.
10. Становлення вітчизняної етнопсихології.
11. Сучасна українська школа етнічної психології.
12. Основні функції етнопсихології.
13. Теоретичні орієнтації сучасних етнопсихологічних досліджень.
14. Методологічні засади етнопсихології.
15. Специфіка крос-культурного дослідження.
16. Природний експеримент в етнопсихології. Парадокс Р.Лап'єра.
17. Лабораторний експеримент в етнопсихології. Методи "вільного описування".
18. Асоціативний експеримент в етнопсихології.
19. Застосування соціально-психологічних методів в етнопсихології.
20. Соціально-психологічна характеристика етносу.
21. Типологія етнічних спільнот.
22. Поняття та основні теорії етногенезу.
23. Види етнічних процесів.
24. Соціальна та психологічна норма етносу.
25. Сутність теорії етногенезу Л.Гумільова.
26. Етноеволюційні та етнотрансформаційні етнічні процеси.
27. Теоретико-методологічне розуміння суті та психології нації.

28. Етногенез української нації.
29. Відмінності наукових концепцій формування української нації.
30. Проблема етнічної та культурної маргінальності.
31. Поняття про національну ідентифікацію в контексті відродження України.
32. Сучасний розвиток українського етносу і гуманізм національної політики щодо різних етносів України.
33. Суть, зміст, структура психічного складу етносу.
34. Роль колективного несвідомого в психічному складі етносу.
35. Мова як етноформуюча й етнодиференціююча ознака етносу.
36. Ментальність або національний характер як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.
37. Співвідношення понять «національна свідомість» і «етнічна самосвідомість».
38. Структура етнічної самосвідомості.
39. Поняття про українську національну ідею та шляхи її реалізації.
40. Поняття етнічної установки в етнопсихології.
41. Компоненти етнічної установки.
42. Види етнічних стереотипів.
43. Причини стереотипізації. Умови функціонування етнічних стереотипів.
44. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки.
45. Етнокультурна варіативність соціалізації та різновиди етнічної спрямованості особистості.
46. Поняття етнічного конфлікту. Види етнічних конфліктів.
47. Об'єктивні й суб'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів.
48. Стадії розвитку етнічних конфліктів.
49. Основні напрями попередження й подолання етнічних конфліктів.
50. Етноцентризм і явище "ефекту призми".
51. Психічний склад української нації.
52. Витоки національного характеру українців.
53. Звичаї українського етносу.
54. Риси українського національного характеру.
55. Релігія та церква в етнонаціональному житті українців.
56. Екопсихологія життєвого середовища українського етносу.
57. Роль сім'ї та шлюбно-родинних стосунків в українській культурі.
58. Негативні тенденції в розвитку сучасної української сім'ї.
59. Національні меншини в Україні, їх психологічна характеристика.
60. Порівняльна психологічна характеристика англійців та французів.
61. Порівняльна психологічна характеристика американців та японців.
62. Національні особливості шведів.
63. Психологічні та культурологічні особливості німців.
64. Риси національного характеру китайців.
65. Ділові традиції італійців.
66. Національні відмінності в невербальній комунікації.
67. Особливості ділового спілкування в різних країнах.
68. Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища.

69. Етнопсихологічна характеристика окремих етнічних груп України.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота				Сума
Змістовий модуль №1,2,3			Підсумкова контрольна робота	
T1-3	T4-6	T7-9	Разом	T1-T9
За кожен тест – 10 балів (передбачено 1 тест по кожному змістовному модулю). Робота на парах – 4 бали			За тести –30 балів За роботу на парах –32 бали	38 балів
				100

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Теоретична частина	Емпірична частина	Висновки	Захист роботи	Сума
до 20	до 20	10	до 50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	Задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчального курсу «Етнопсихологія».

2. Опорні конспекти лекцій.
3. Лютак О.З. Етнопсихологія. Методичні рекомендації до вивчення курсу для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Психологія» – Івано-Франківськ: пп. Кузів, 2007. – 78 с.
4. Мультимедійне забезпечення.

Зразки контрольних завдань із етнопсихології

Варіант 1.

1. Висвітлити історію становлення етнопсихологічних досліджень у вітчизняній науці.
2. Розкрити етнокультурну варіативність соціалізації.
3. Проаналізувати теорію «гідравлічної моделі» у виникненні етнічних конфліктів.
4. Вказати чинники формування українського національного характеру.

Варіант 2.

1. Розкрити специфіку етнопсихологічного дослідження.
2. Визначити зміст поняття „етнічний стереотип”. Навести приклади.
3. Навести приклади попереднього прогнозування як шляху попередження етнічного конфлікту.
4. Вказати особливості українського національного характеру за І.Мірчуком.

Варіант 3.

1. Розкрити сутність концепції «національного характеру» К.Гельвеція та її актуальність у наш час.
2. Розкрити етимологічну сутність понять «етнологія», «етнографія», «етнопсихологія», «етнопсихолінгвістика».
3. Висвітлити етнопсихологічні особливості національного характеру англійців.
4. Проаналізувати модель формування етнічної ідентичності за Дж. Фінні.

14. Рекомендована література

Основна

1. Этническая психология как наука. Хрестоматия. – СПб.: Речь, 2003. – 320 с.
2. Історія української культури: Навч. Посібник //За ред.. О.Ю.Павлюкової. – Київ, 2012.
3. Крысько В.Г. Етнопсихология и межнациональные отношения: Курс лекций. – М.: Экзамен, 2002. – 448с.
4. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросскультурную психологию. – М., 1999.
5. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. Посібник. – К.: МАУП, 2002. – 144 с.

6. Мацумото Д. Психология и культура. – Спб, 2002. – 416с.
7. Павленко В. М., Таглін С О. Етнопсихологія: Навч. Посіб. — К., 1999.
8. Пірен М. Етнопсихологія: Підручник. — К., 2011. – 526с.
9. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. Пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с.
10. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / А.П. Садохин. – М.: Высшая школа, 2005. – 310с.
11. Стефаненко Т. Етнопсихологія: Учеб. Для высших учебных заведений. — М., 2000.
12. Сухарев В., Сухарев М. Психология народов и наций. — Днепропетровск: Сталкер, 1997.
13. Шпет Г. Г. Введение в этническую психологию. — СПб., 1996.
14. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. — К: Знання, 2006 — 340с.

Допоміжна

1. Гнатенко П. 1. Український національний характер. — К., 1994.
2. Гнатенко П. И., Павленко В. Н. Этнические установки и этнические стереотипы. — Днепропетровск, 1995.
3. Данилюк І.В. Дослідження етнопсихологічних феноменів західноукраїнськими вченими // Данилюк І.В. Історія психології в Україні. — К.: Либідь, 2002. – С.37-57.
4. Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. — 1991. — №8. — С 27-31.
5. Етносоціальні трансформації в Україні / Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2003. – 308с.
6. Етнопсихологічні особливості міжособистісного спілкування та їх урахування в процесі взаємодії дітей і дорослих: Навчально-методичний посібник /За ред. Л. Орбан. - Івано-Франківськ: НМЦ "Українська етнопедagogіка і народознавство", 1996. – 81 с.
7. Зінич В.Т. Сучасні етнодемографічні процеси в Україні. – К.: РВПС України НАНУ, 2004. – 67 с.
8. Киричук О. В. Ментальність: сутність, функції, генеза // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доп. Та матеріали Міжнар. Наук.-практ. Конф. — К.; Луцьк, 1994. — С 7-20.
9. Лебедева Н. М. Социальная психология этнических миграций. — М.. 1993.
10. Липа Ю. Призначення України. — Л.: Просвіта, 1992.
11. Лозко Г. Етнічні складники українського характеру // Лозко Г. Українське народознавство. – 3-тє вид. – Х.: Див, 2005. – С.82-85.
12. Лютак О.З. Моральні та етнопсихологічні чинники національного виховання // Збірник наукових праць: філософія, соціологія психологія. – Івано-Франківськ: Видавництво “Плай” Прикарпатського університету, 2000.– Вип.4.– Ч.1. – С. 223-234
13. Лютак О.З. Теоретичний аналіз проблеми адаптації мігрантів до нового соціокультурного середовища// Збірник наукових праць: філософія,

- соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай», 2006. - Вип.11.– Ч.2. – С. 150-169
14. Мединська Ю. Особливості українського менталітету в контексті глибинно-психологічних (архетипічних) констеляцій // Психологія і суспільство. – 2005. - №3. – С. 136-160.
  15. Москалець В.П. Релігійність як риса українського національного характеру // Москалець В.П. Психологія релігії. – К., 2004. – С.200-225.
  16. Наулко В. Сучасний етнонаціональний розвиток слов'янських народів // Університет. – 2006. - №2. – С.32-35.
  17. Орбан-Лембрик Л.Е. Аналіз психічного складу українців. - Українська етнопедagogіка: Навчально-методичний посібник /За ред. В. Кононенка. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 119-123.
  18. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціально-психологічний аналіз етнічних груп // Соціальна психологія: Підручник: У 2-х кн. Кн.2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. – К.: Либідь, 2006. – с.265-281.
  19. Пірен М. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. — К., 1999.
  20. Платонов Ю.П. Народы мира в зеркале геополитики. – СПб., 2000.
  21. Солдатов Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М., 1998.
  22. Скребец В. А. Экологическая психология: Учеб. Пособие. — К.: МАУП, 1998.
  23. Супругова С. Етнічність спільноти: сутність, ознаки, класифікація // Філософська думка. – 2005. - № 5. – С.124-137.
  24. Тиводар М. Етнічна психологія // Тиводар М. Етнологія. – Львів, 2004. – С.147-159.

Інформаційні ресурси

ftp://lib.sumdu.edu.ua/ebooks/Books/Istoriya_Ukr_Kultury_Pavlova2011.pdf
<http://www.youtube.com/watch?v=tLezRn6bcp4>
<http://kanalukraina.tv/ru/episode/5896/>